

Лень Василь Степанович,
кандидат економічних наук, професор
Гливенко Валентина Василівна,
кандидат економічних наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет,
м. Чернігів, Україна

ЩОДО ОЦІНКИ ДОВГОСТРОКОВИХ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НА ДАТУ БАЛАНСУ

Положення (стандарти) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” [1] та 11 “Зобов’язання” [2] вимагають, починаючи з річної звітності за 2019 рік, відобразити на дату балансу довгострокові дебіторську заборгованість та довгострокові зобов’язання за теперішньою вартістю (дисконтованою сумою майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов’язання в процесі звичайної діяльності підприємства). Проте прикладів таких розрахунків у стандартах чи інших нормативних документах з бухгалтерського обліку не наведено.

У загальному випадку при визначенні теперішньої вартості використовують загальновизнану формулу 1.

$$PV = FV : (1 + r)^N, (1)$$

де PV – теперішня (дисконтована) вартість грошей (дисконтована сума майбутніх платежів);

FV – сума яка буде повернута через деякий період (початкова сума плюс плата за користування нею);

r – ставка на капітал, коефіцієнт;

N – кількість періодів дисконтування.

Вказану формулу вимагає застосовувати також Державна фіскальна служба України [3].

Важливим моментом розрахунків є визначення ставки на капітал, можливі методи визначення якої нами вже наводились раніше [4]. Після визначення ставки на капітал можна приступати до розрахунків теперішньої вартості довгострокових боргових зобов’язань, які підлягають дисконтуванню.

Приклад 1. Підприємство 30.09.2019 р. отримало на 2 роки поворотну фінансову допомогу 100 тис. грн. Прийнята підприємством обґрунтована ставка дисконтування для такого виду зобов’язань 12 % річних.

Для розрахунку квартальної або денної ставки дисконтування на основі річної застосовують формулу 2.

$$r_d = \sqrt[n]{(1 + r)} - 1, (2)$$

де r – річна ставка на капітал у відсотках, поділена на 100.

Денна ставка на капітал становитиме

$$r_d = \sqrt[365]{(1 + 0,12)} - 1 = 0,00031053776,$$

а квартальна – $r_{kv} = \sqrt[4]{(1 + 0,12)} - 1 = 0,028737345.$

Якщо після дати балансу залишається не повна кількість кварталів, то n може бути не цілим числом.

Побудуємо таблицю розрахунку теперішньої вартості довгострокової фінансової допомоги та доходів і витрат за звітними періодами (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунок теперішньої вартості довгострокової фінансової допомоги та доходів і витрат за звітними періодами до прикладу 1

Дата балансу	Сума допомоги	Коеф. дисконтування	Теперішня вартість на дату чергової дати балансу	Визнання доходів/витрат			Періодів використання
				Різниця	Дохід (витрати)	Витрати (дохід)	
30.10.2019	100000						
30.10.2019	100000	1,2544	79719,39	20280,61	20280,61		8
31.12.2019	100000	1,21936	82010,23	17989,76		2290,85*	7
31.03.2020	100000	1,18530	84366,83	15633,17		2356,59	6
30.06.2020	100000	1,15219	86791,24	13208,76		2424,41	5
30.09.2020	100000	1,12	89285,71	10714,29		2494,47	4
31.12.2021	100000	1,08871	91851,82	8148,18		2566,11	3
31.03.2021	100000	1,0583	94491,17	5508,84		2639,34	2
30.06.2021	100000	1,02873735	97206,54	2793,46		2715,38	1
30.09.2021	100000					2793,46	
Усього				x	20280,61	20280,61	

*20280,61-17989,76=2290,85

За даними таблиці 1 на дату балансу 31.12.2019 р. слід відобразити теперішню вартість допомоги у сумі 82010,23 грн та дисконтний дохід у сумі 17989,76 грн (20280,61 - 2290,65). На дату 31.03.2020 р. теперішня вартість допомоги складатиме 84366,83 грн, а дисконтні витрати – 2356,59 грн і т.д.

Аналіз таблиці 1 свідчить, що з наведеного розрахунку до звітності попадають лише теперішня вартість боргового зобов'язання та доходи чи витрати на дату балансу. Отже, дисконтувати боргові зобов'язання, та відображати дисконтні доходи та витрати з дати їх отримання до першої дати балансу недоцільно.

Приклад 2. Підприємство 01.10.2019 р. отримало на 2 роки поворотну фінансову допомогу в сумі 100 тис. грн. на умовах повернення в кожен останню дату кварталу 12500 грн. Прийнята підприємством ставка дисконтування – 12 % річних.

Квартальна ставка капітал становитиме

$$r_{kv} = \sqrt[4]{(1 + 0,12)} - 1 = 0,028737345.$$

Особливістю розрахунку теперішньої вартості у цьому випадку (табл. 2) є те, що необхідно врахувати змінність сум допомоги протягом строку користування нею. Якщо погашати допомогу рівномірно щокварталу, то з 1 жовтня по 31 грудня користувались сумою у 100 тис. грн, з 1 січня по 31 березня – 87,5 тис. грн. З цієї суми користувались 12,5 тис. грн 7 кварталних періодів, 12,5 тис. грн. – 6 кварталних періодів, 12,5 тис. грн. – 5 кварталних

періодів і т.д. Для розрахунку теперішньої вартості грошових потоків із змінними сумами та ставкою дисконтування застосовується формула 3.

$$PV_i = \sum FV_i : (1 + r_i)^{N_i} \quad (3)$$

де PV_i – теперішня (дисконтована) вартість грошей у i періоді;

FV_i – сума, якою користуються i періодів;

r_i – прийнята ставка на капітал у i періоді;

N_i – кількість періодів дисконтування i -ї суми.

Для прикладу 2 на дату балансу 31.12.2020 р. теперішня вартість допомоги складе $12500/1,21936 + 12500/1,18530 + 12500/1,15219 + 12500/1,12 + 12500/1,08871 + 12500/1,0583 + 12500/1,02873735 = 78250,44$ грн, а на 31.03.2020 р. – $12500/1,21936 + 12500/1,18530 + 12500/1,15219 + 12500/1,12 + 12500/1,08871 + 12500/1,0583 = 66099,63$ грн і т. д.

Таблиця 2

Розрахунок теперішньої вартості та доходів і витрат за зобов'язанням до прикладу 2

Дата балансу	Сума допомоги на дату балансу	Коеф. дисконтування	Теперішня вартість на дату балансу	Визнання доходів/витрат			Періодів використання
				Різниця між номінальною та теперішньою вартістю	Дохід (витрати)	Витрати (дохід)	
01.10.2019	100000		$PV_i = \sum FV_i : (1 + r_i)^{N_i}$	кол. 2– кол. 4			
31.12.2019	87500	1,21936	78250,44	9249,56	9249,56		7
31.03.2020	75000	1,1853	66099,63	8900,37		349,18	6
30.06.2020	62500	1,15219	54288,23	8211,77		688,60	5
30.09.2020	50000	1,12	42806,75	7193,25		1018,52	4
31.12.2021	37500	1,08871	31646,04	5853,96		1339,29	3
31.03.2021	25000	1,0583	20797,13	4202,87		1651,09	2
30.06.2021	12500	1,02874	10251,28	2248,72		1954,15	1
30.09.2021						2248,72	
Усього				х	9249,56	9249,56	

Слід зазначити, що у дебітора та кредитора відповідне довгострокове боргове зобов'язання може мати різну теперішню вартість. Наприклад, якщо дебітор і кредитор за позиками застосовують ринкову ставку на капітал, то у кредитора може бути застосована ставка на банківські вкладення, а у дебітора на банківські позики, яка більша за ставку на депозити.

У більшості випадків за процентними позиками теперішня та номінальна вартість співпадають. Проте, якщо фактична ставка процента за позикою відрізняється від прийнятої підприємством обґрунтованої ставки дисконтування за такими запозиченнями, визначати теперішню вартість необхідно (приклад 3).

Приклад 3. Підприємство 01.10.2019 р. отримало на пільгових умовах кредит банку в сумі 1,0 млн. грн під 20 % річних на 2 роки. Обґрунтована ринкова ставка за аналогічними кредитами 24 % річних. Погашається кредит

рівномірно у кінці кожного кварталу по 125,0 тис. грн. Відсотки сплачуються у кінці кожного кварталу.

Складаємо розрахунок теперішньої вартості кредиту (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок теперішньої вартості кредиту до прикладу 4

Дата балансу	Залишок кредиту на дату балансу	Проценти (гр. 2 · 0,05)	Повернення кредиту	Сума погашення (гр. 3 + гр.4)	Коефіцієнт дисконтування за ринковою ставкою	Дисконтова на сума грошового потоку
1	2	3	4	5	6	7
01.10.2019	1000000					
31.12.2019	875000	43750	125000	168750	1,06	159198,11
31.03.2020	750000	37500	125000	162500	1,1025	147392,29
30.06.2020	625000	31250	125000	156250	1,191016	131190,51
30.09.2020	500000	25000	125000	150000	1,262477	118814,05
31.12.2021	375000	18750	125000	143750	1,338226	107418,36
31.03.2021	250000	12500	125000	137500	1,418519	96932,074
30.06.2021	125000	6250	125000	131250	1,50363	87288,746
30.09.2021	0					
Разом	X	175 000	875 000	1 050 000	x	848 234,15

Теперішня вартість кредиту за таблицею 3 склала 848234 грн, яку й треба відобразити у балансі станом на 31.12.2019 р., а також відобразити дохід у сумі 1000000 – 848234 = 151766 грн.

Для розподілу доходів та витрат за звітними періодами використаємо метод ефективної ставки відсотка, який пропонується застосовувати Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 37 “Забезпечення, умовні зобов’язання та умовні активи” [5]. Розрахунок річної ефективної ставки відсотка проведемо за формулою 4 [6].

$$\sum_{i=0}^n \frac{\Gamma_i}{(1+i_{ef})^i} = 0. \quad (4)$$

Для розрахунку використаємо функцію ВСД (IRR) Microsoft Office Excel та отримуємо I_{ef} . (коєф.) = 0,094931917.

Ефективну ставку відсотка (E_{ce}) можна також розрахувати за формулою 5, яку використано в додатку 1 до П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” [7].

$$E_{ce} = \frac{(H_e \cdot \Phi_c) + (H_e - C_n) / T}{(C_n + H_e) / 2}, \quad (5)$$

У формулі для нашого розрахунку вирази матимуть таке значення:

E_{ce} – ефективна ставка відсотка;

H_e – сума отриманого кредиту, що підлягає погашенню;

C_n – теперішня вартість отриманого кредиту;

Φ_c – банківська ставка за кредит (коєф.);

$H_e \cdot \Phi_c$ – номінальна сума відсотків до сплати;

$(H_e - C_n)$ – дисконт, якщо $H_e > C_n$; премія, якщо $H_e < C_n$;

T – строк від дати отримання кредиту до дати погашення (кількість виплат).

Проте формулу 5 у випадку змінних потоків грошових коштів застосувати складно. Крім того, враховуючи наявність відповідної функції в Microsoft Office Excel, формула 4 більш точна та легка для застосування.

Далі складемо таблицю визначення амортизованої собівартості кредиту та розподілу витрат на кожну дату балансу (табл. 4).

Таблиця 4

Розрахунок амортизованої собівартості та розподіл витрат між звітними періодами до прикладу 4

Обліковий період	Амортизована собівартість	Визнання витрат			Повернення кредиту
		Усього $c = b \cdot I_{ef}$	Нараховані проценти	Амортизація дисконту $e = c - d$	
A	B	C	D	E	F
01.10.2019	848234				
31.12.2019	848234	80524,48	50000	30524,48	125000
31.03.2020	753758,48*	71555,74	43750	27805,74	125000
30.06.2020	656564,22	62328,90	37500	24828,90	125000
30.09.2020	556393,12	52819,47	31250	21569,47	125000
31.12.2021	452962,58	43000,61	25000	18000,61	125000
31.03.2021	345963,19	32842,95	18750	14092,95	125000
30.06.2021	235056,14	22314,33	12500	9814,33	125000
30.09.2021	119870,47	11379,52	6250	5129,53	125000
	Усього	376766	225000	151766	1000000

*753758,48 = 848234 + 30524,48 – 125000.

На дату балансу відображаємо теперішню вартість, з наступної дати балансу починаємо амортизувати дисконтну різницю.

Якщо на чергову дату балансу довгострокові боргові зобов'язання переходять у поточні, то, на нашу думку, необхідно списати залишкову суму дисконту та відобразити номінальну вартість боргового зобов'язання. Це обґрунтовується п. 7 П(С)БО 10, у якому вказано, що “поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю”, а п. 11 П(С)БО 11 визначено, що “поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення”.

Висновки та пропозиції. В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки та пропозиції: 1. теперішню вартість боргових зобов'язань, які підлягають дисконтуванню, підприємствам доцільно відображати на першу звітну дату після їх виникнення; 2. при виникненні довгострокового відсоткового боргового зобов'язання за прийнятою на підприємстві ставкою дисконтування, теперішня та номінальна вартість боргового зобов'язання співпадають; 3. при виникненні безвідсоткового довгострокового боргового зобов'язання його теперішню вартість та розподіл дисконтних різниць може бути здійснено за алгоритмами, наведеними в

таблицях 1 та 2; 4. використання формули визначення ефективної ставки відсотка, наведеної в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку ефективної ставки відсотка за фінансовими інструментами в банках України, більш прийнятне, ніж наведено в додатку 1 до П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”; 5. на державному рівні пропонується розробити та затвердити Методичні рекомендації щодо визначення теперішньої вартості боргових зобов’язань, які підлягають дисконтуванню, та розподілу дисконтних різниць між звітними періодами.

Список літератури

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 “Дебіторська заборгованість” / База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання” / База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>
3. Державна фіскальна служба України. Лист від 18.06.2018 № 18311/7/99-99-14-03-03-17 “Про перевірки окремих питань обліку дебіторської та кредиторської заборгованості”. / База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1831872-18>
4. Лень В. С. Про ставки дисконтування (відсотка) за довгостроковими борговими зобов’язаннями / В. С. Лень, В. В. Гливенко // Теорія і практика розвитку наукових знань: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 19-20 лютого 2020 року. – Київ : МЦНІД, 2020. – с. 13-15. URL: <http://ekona.org.ua/repository/view/507/>
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 “Забезпечення, умовні зобов’язання та умовні активи” / База даних “Законодавство України”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_051
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку ефективної ставки відсотка за фінансовими інструментами в банках України, схвалені Постановою Правління Національного банку України від 01.06.2011 № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-11#n11>
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 “Фінансові інвестиції”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2000 № 91 / База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>

ДЛЯ ПОСИЛАННЯ. Лень В. С. Щодо оцінки довгострокових боргових зобов’язань на дату балансу / В. С. Лень, В. В. Гливенко // *Економіка, фінанси, облік та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Полтава, 5 березня 2020 р.): у 5 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 3. с. 15-20. URL: <http://www.economics.in.ua/2020/03/3.html>